

האינטרסים הישראליים והסעודיים הצטלבו לא פעם במהלך השנים. כיום, על פי פרסומים זרים, מתקיימים מגעים חשאיים בין ישראל ובין המשטר בערב הסעודית נוכח האיומים החדשים מאיראן. בשנות ה־60 סייעו תוצאות מלחמת ששת הימים לא רק לישראל אלא גם לסעודים מול אויב משותף אחר - מצרים

בסיס חיל האוויר של מצרים שהותקף במלחמת ששת הימים.
המצרים טוענים כי בסוף 1966 התגבשה קבוצת אישים בכירים בממשל האמריקני, שהחליטה להיפטר מנאצר ולתת לישראל יד חופשית לפעול

כיצד הצילה מלחמת ששת הימים את המשטר הסעודי?

ערב הסעודית וישראל מול האיום המצרי
בשנות ה־60 ומול האיום האיראני כיום

נשיא ארצות הברית, לינדון ג'ונסון. רצונותיו של האמיר פייצל (לפני מינויו למלך) נפגשו עם ראייתו של ג'ונסון את הדברים

בעקבות כישלון תוקפנות זו, עברה התעלה לשליטה מלאה של מצרים. נאצר ביטל את הסכם הפינוי, השתלט על הבסיס הבריטי בתעלה וכך הסתיימה ההשתלטות המצרית על הכניסה הצפונית לים האדום. השלב הבא היה ההשתלטות המצרית על הכניסה הדרומית לים האדום במצרי כאב אל-מנרב. הדרך מזרחה לסיני עבור הצבא המצרי נפתחה, ללא כל איום מצד בריטניה על הכוחות המזוינים המצריים, וישראל הפכה לאויב העיקרי של מצרים.

במסגרת שלב זה בתוכניתו האסטרטגית להשתלט על הים האדום, תכנן נאצר לסיים קודם כול את הכיבוש הבריטי בסודאן, ולאחר מכן לקרוא לאיחוד של עמק הנילוס תוך הכרה בזכויות העם הסודאני להגדרה עצמית. כאשר החליט העם הסודאני על עצמאותו ועל התנתקותו ממצרים, כיבד זאת נאצר והוציא את כוחות הצבא המצרי מסודאן, כשהוא משאיר שם נשק כבד כמתנה לצבא הסודאני. הדבר אילץ גם את הבריטים להוציא את כוחותיהם מסודאן, וכך זכתה מצרים בידירות העם הסודאני. החוף המערבי של הים האדום, עד לקצה הדרומי של סודאן, התנקה מכוחות זרים ונמצא תחת השפעה מצרית.

נאצר המשיך לשלב הבא במדיניותו – השתלטות על סומליה, השוכנת במקום אסטרטגי בקרן אפריקה. על רקע זה החליט לסייע לכוחות הלאומיים הסומליים, ולתמוך בהם במטרה לשמור על הזדהותה של סומליה עם שורשיה הערביים והאסלאמיים, וכדי לחסום את הדרך בפני ישראל ולמנוע ממנה לפתח את קשריה עם מדינה זו באותה עת.

מצרים תמכה בכל הגופים הפוליטיים בסומליה, סייעה להם רבות

אלים (בדימוס) פסח מלובני, חוקר את צבאות ערב ואת המעורבות הסובייטית במזרח התיכון

על אף שאין גבול משותף לישראל ולערביה הסעודית – היו להן בעבר, ויש להן כיום, אינטרסים משותפים. בעיקר על רקע איומים מצד אויבים זהים לשתיהן. בעבר הייתה זו מצרים, בהנהגתו של הנשיא גמאל עבד אל-נאצר, שהיוותה את האיום העיקרי על ישראל, ונהפכה לאויבת של ערביה הסעודית בשל מעורבותה במלחמה בתימן בשנות ה-60 של המאה ה-20. כך קורה גם היום, כאשר ערביה הסעודית מאוימת על-ידי משטר האייתוללות – הן ישירות על-ידי איראן, והן בעקיפין בעקבות מעורבותה הצבאית של זו לצד המורדים החות'ים (השיעים) בתימן. גם ישראל היא יעד לאיומי המשטר הנוכחי באיראן, מאז תפס את השלטון במדינה זו בפברואר 1979, ובמיוחד על רקע מעורבותו במלחמת האזרחים בסוריה, לצד משטרו של בשאר אל-אסד.

על-פי פרסומים זרים, ההתפתחויות האלה הובילו בעבר, ומובילות גם כיום, למגעים חשאיים בין ישראל ובין המשטר בערביה הסעודית. אלה נועדו ליצור מעין שיתוף פעולה בין שתי המדינות בהתמודדות שלהן מול איומים אלה.

האסטרטגיה המצרית לפני המלחמה בתימן

ערביה הסעודית היא זו שיצרה את הקשר בין המעורבות הצבאית המצרית במלחמת תימן בשנות ה-60, ובין מלחמת ששת הימים ביוני 1967.¹ החלטתו של נשיא מצרים גמאל עבד אל-נאצר להביא לפרוץ ההפיכה הצבאית בתימן ולסייע לה צבאית, נבעה מתפיסתו את סוגיית הביטחון הלאומי של מצרים. זו קבעה כי: "מי ששולט על פלסטין מאיים על סיני; מי ששולט על סיני מאיים על תעלת סואץ; מי ששולט על התעלה שולט על מצרים ועל הים האדום; ומי ששולט על מצרים שולט על האומה הערבית כולה".²

הערכת המצב של נאצר התבססה על כך שמצרים ניצבת מול שני איומים בעת ובעונה אחת: בריטניה, שכוחותיה פרוסים לאורך התעלה, וישראל הנמצאת לאורך הגבול המזרחי שלה. נאצר הניח כי שום משא ומתן מדיני עם הבריטים לא יצליח להביא אותם לפנות את כוחותיהם מהתעלה, אלא אם הדבר יסתייע בפעילות צבאית וחבלנית. בנוסף הניחו במצרים שלא יוכלו לנהל מלחמה מוצלחת נגד ישראל, כל עוד הכוחות הבריטיים נמצאים באזור התעלה, התקפית או הגנתית, מאיימים על נתיבי התחבורה של המצרים בסיני ושולטים עליהם.

בעת הזאת הייתה בריטניה האויבת העיקרית של מצרים, והאויבת המשנית הייתה ישראל. בפועל, בי 1954 הצליח נאצר לחתום על הסכם עם בריטניה לפינוי הכוחות הבריטיים מבסיסהם בתעלה, ולאחר מכן הלאימה מצרים את חברת תעלת סואץ ב-26 ביולי 1956 – דבר שהביא ל"תוקפנות המשולשת" על מצרים (כך מכנים המצרים את מלחמת סיני, ואת מבצע "מוסקטר" של צבאות בריטניה וצרפת באוקטובר אותה שנה).

הסיוע הסעודי הצבאי למלוכנים. כמו כן אוניות של הצי המצרי הפגיוזו יעדים בחוף הסעודי. ערביה הסעודית גינתה תקיפות אלה, ובעקבות כך ניתקה בנובמבר 1962 את היחסים הדיפלומטיים עם מצרים, ואף הגישה תלונה רשמית למועצת הביטחון.

המצרים הודו בגלוי בפגיעה מכוונת בטריטוריה סעודית, ונאצר אף איים בנאום פומבי ב-22 במרס 1966 כי מצרים תמשיך להפציץ מטרות בשטח ערביה הסעודית, אם זו לא תפסיק את סיועה למלוכנים. בנאום אחר אף איים לכבוש את המקומות שנחשבו לבסיסי הסיוע הסעודי.⁵ ההפצצות המצריות הביאו את הסעודים לבקש את סיועה ומעורבותה של ארצות-הברית, וזו אכן נענתה לבקשה. ספינות הצי השישי האמריקני החלו לסייר בים האדום, ומטוסי חיל האוויר האמריקני הגיעו לערביה הסעודית מבסיסים בגרמניה המערבית, וטסו בשמי הממלכה כשהם מבצעים תרגילים שונים. מנגד החלו הסובייטים לסייע למצרים.

בנובמבר 1962 חתמו מצרים והמשטר הרפובליקני החדש בתימן על הסכם הגנה בין שתי המדינות, שבו מתחייבת כל אחת מהן לסייע לשנייה במידה ותותקף. חתימת ההסכם לוותה בהתגרות בערב הסעודית, כאשר נשיא תימן החדש עבדאללה אל-יסאלל, שעמד בראש ההפיכה, הכריז שהמהפכנים התימנים החליטו לשחרר את הארמות הקדושות של מכה ואל-מדינה. לטענת הסעודים, היו למצרים תוכניות נוספות לפגוע בערב הסעודית, וזאת עליידי החדרת כלי נשק עבור גורמי אופוזיציה

מלך ערביה הסעודית, פייצל. המסר העיקרי מהמכתב: "עוד לפני שתגיע שנת 1970, כיסא המלוכה והאינטרסים הסעודיים לא יהיו קיימים יותר"

בתחום החינוך, וחזקה את קשריה הכלכליים, הצבאיים והתרבותיים עם עת קיבלה סומליה את עצמאותה ב-1960 והצטרפה לליגה הערבית. בכך הבטיחה מצרים את מעמדה והשפעתה גם בקרן אפריקה, וחסמה את הדרך בפני ישראל שביקשה, בראייתה, להשתלט על הכניסה הדרומית לים האדום.

בהמשך פרצה ההפיכה בתימן, השוכנת מצדו המזרחי של הים האדום. מצרים עמדה מאחורי ההפיכה בתימן וסייעה לה,⁶ וכך השלימה את שליטתה גם על הכניסה הדרומית של הים האדום – דבר שמומש הלכה למעשה במלחמה ב-1973, בחסימת מצרי באב אל-מנדב לשיט ישראלי.

ההתמודדות הסעודית עם האיום המצרי⁴

בתחילת שנות ה-60 חלו התפתחויות חשובות באזור שהביאו לפילוג בעולם הערבי, ובתוך כך מצרים וערביה הסעודית מצאו את עצמן עומדות זו מול זו. הדבר הביא למתיחות הולכת וגוברת בין שתי המדינות, שדגלו בתפיסות מדיניות ואזוריות שונות, עד לעימות ביניהן על רקע ההפיכה שפרצה בתימן בספטמבר 1962 נגד המשטר המלוכני. אירוע זה המחיש את הניגודים בין שתי המדינות – מצרים תמכה במורדים הרפובליקנים, ואילו ערביה הסעודית תייצבה לצד המשטר המלוכני השיעי. תמיכה זו באה לידי ביטוי בין היתר במעורבות צבאית בלחימה, הן של המצרים והן של הסעודים.

המעורבות הצבאית המצרית, שהלכה וגברה עם השנים, הפכה בראייה סעודית לאיום ישיר על הממלכה ועל יציבות שלטונה. במסגרת מעורבות זו תקפו מטוסים מצריים באמצעות נפלים כפרים ומחנות של שבטים בשטחי ערביה הסעודית, בטענה כי אלה הם בסיסים של

מי ששולט על פלסטין מאיים על סיני; מי ששולט על סיני מאיים על תעלת סואץ; מי ששולט על התעלה שולט על מצרים ועל הים האדום; ומי ששולט על מצרים שולט על האומה הערבית כולה

פנימית בממלכה, ואף חיילים מצרים שיגיעו לממלכה מוסווים כעולי רגל. שתי התוכניות האלה סוכלו. הסעודים היו גם מודעים לאפשרות שהמצרים והכוחות המהפכניים בתימן עלולים לחצות את הגבולות לתוך שטח ערביה הסעודית, כדי לרדוף אחר הכוחות המלוכניים הפועלים משטחם. כמו כן חששו הסעודים מהאפשרות שהמצרים ישתלטו על דרום תימן, כאשר הבריטים יוציאו את כוחותיהם ממנה.

בשנים 1964–1965 נעשו ניסיונות למיתון המתחות בין מצרים וערביה הסעודית, שהגיעו לשיאם בפסגת ג'דה באוגוסט 1965 שהתקיימה בין נאצר למלך פייצל. השניים חתמו על הסכם ג'דה, שנועד להשיג הפסקת אש מידית בתימן ולפינוי של הכוחות המצריים ממנה. ההסכם לא החזיק מעמד ימים רבים, ובנובמבר 1965 ובמהלך 1966 חלה הסלמה מחודשת ביחסי שתי המדינות, בעקבות מפנה במדיניותו הבינ-ערבית של נאצר ולנוכח החרפת המלחמה בתימן.

סאמי שרף, ששימש מזכיר המידע של נאצר והשר לענייני הנשיאות, תיאר בספרו את הפעילות הסעודית בהנהגתו של המלך פייצל נגד מצרים ומעורבותה בתימן: "המלחמה בתימן הביאה להגברת העוינות

את ברכתה של וושינגטון, שראתה בה את האמצעי היחיד לצמצום השפעתו של נאצר באזור.

במקביל פעל פייצל לפגוע כלכלית במצרים, ולסגירת סניפי בנק קהיר-ריאד שפעלו בממלכה הסעודית. כאשר נודע לו כי בנק אינטרנטי בבירות עומד להעניק למצרים הלוואה בסכום של 350 מיליון לירות מצריות, הוא הוציא את הפיקדונות הסעודיים שהיו באותו בנק והביא אותו לפשיטת רגל. בנוסף, דרבן פייצל את הממשל האמריקני ביוני 1966 להימנע מלייצא קמח או מוצרי מזון למצרים. כך גם קרה ששר החוץ הפקיסטאני באותה עת זולפיקר עלי בהוטו, לימים נשיא פקיסטאן, אמר לנאצר בעת פגישתם: "אני מבקש ליידע אותך אדוני, שהם יצאו לצוד אותך".¹⁰

שיתוף פעולה סעודי-ישראלי בתימן¹¹

מעורבותה של מצרים במלחמת תימן הביאה למעורבותה החשאית של ישראל במלחמה זו. זאת בעקבות פנייה שנעשתה בקיץ 1963 לישראל על-ידי גורמים בריטיים שהיו מעורבים בסיוע למלוכנים, בהסכמתם, כדי שתבצע טיסות הספקה עבורם. ישראל מצידה ראתה באירוע זה הזדמנות לפרוץ את חומת האיבה הערבית, וליצור קשרים עם מדינה מוסלמית. בנוסף, עלה הדבר בקנה אחד עם התפיסה שרווחה אז בצה"ל: ככל שתלך ותעמיק המעורבות המצרית בתימן, תוך ריתוק כוחות הולכים וגדלים של הצבא המצרי שם – תיחלש יכולתו של הצבא המצרי ויפתחו הסיכויים שמצרים תפתח במלחמה נגד ישראל.

למרות חששות בצד הישראלי מפני תקלות אפשריות, הידרדרות אפשרית ללחימה בחזית המצרית בעקבות חשיפה של המעורבות הישראלית במלחמה זו, וכן קשיים מבצעיים לביצוע הטיסות האלה, יצא המבצע (שכונה בתחילה מבצע "רוטב" ולאחר כך מבצע "דורבן") לדרך במרס 1964. במהלך שנתיים ביצעו מטוסי תובלה של חיל האוויר 13 טיסות נוספות שבהן הוצנחו לכוחות המלוכנים כלי נשק, תחמושת, מזון, תרופות וציוד אחר. הנושא נשמר בסודיות רבה בצמרת המלוכנים, וכך גם בישראל. הסעודים לא היו כנראה בסוד העניין, מחשש שיפסיקו בשל כך את סיועם למלוכנים. המבצע הסתיים במאי 1966.

במטרה להחליש את המצרים ניסתה ישראל להתערב בנעשה בתימן גם בדרכים אחרות, אך כל הרעיונות שהועלו בנושא זה נדחו בסופו של דבר.

המכתב ששלח פייצל לג'ונסון

ברצמבר 1966 שלח, פייצל, לכאורה, מכתב לנשיא ארצות-הברית. הפרסום הראשון שבו מופיע הסיפור על מכתב זה היה בספר **עשורים של אכזבות** שכתב הסופר הפלסטיני חמדאן חמדאן.¹² מי שאימת את קיום המכתב היה סאמי שרף, כאמור אחד האנשים הקרובים לנאצר ומנהל לשכתו, שסיפר בריאיון כי ב-1995 נפגש עם הנשיא הסודי חאפז אל-אסד ברמשק, וזה הראה לו עותק מהמכתב של המלך פייצל לנשיא ג'ונסון.¹³

אימות נוסף לסיפור זה של המכתב התקבל מפרסומו בתקשורת לאחרונה על-ידי נשיא תימן הקודם, עלי עבדאללה צאלה, באתר החדשות התימני אל-מותמר נת.¹⁴ המכתב פורסם באתר זה בסוף נובמבר 2017, כמה ימים לפני שצאלה נרצח על-ידי המורדים החות'ים. על-פי פרשנים העוקבים אחר המלחמה הנוכחית בתימן,

בין קהיר לריאד, דבר שהביא את המלך פייצל לפנות בתחילת שלטונו לשאה של איראן, ולהציע לו לפעול במאמץ משותף להקים ברית אסלאמית שתתנגד לנאצר ולזרם הלאומני באופן כללי.⁶ הדבר הביא לפתיחתה של מלחמה פסיכולוגית ולהפעלת לחץ מדיני על מצרים, בעיקר מצד מעצמות המערב, כדי להחזיר את המאזן באזור לטובתן.

הנשיא האמריקני לינדרון ג'ונסון, שהתמנה לתפקידו לאחר רצח הנשיא ג'ון פ' קנדי ב-22 בנובמבר 1963, שינה את המדיניות האמריקנית כלפי סוגיית תימן מן הקצה אל הקצה. זאת כאשר רצונותיו של האמיר פייצל (לפני מינויו כמלך) נפגשו עם ראייתו של ג'ונסון את הדברים, שראג לאינטרסי הנפט של ארצות-הברית. בשל כך שלח ג'ונסון ב-19 בדצמבר 1963 איגרת לפייצל שבה נאמר: "ייתכן שתיתן תהפוך למלוכת לאלה שרוצים להשתלט עליה". באותה עת שלח איגרת לנאצר, שבה כתב: "חוסר היציבות בתימן יפגע ביחסים בין ממשלותינו, והדבר יהפוך לאתגר רציני".⁷

פייצל ניסה לשכנע את ארצות-הברית לבטל את הכרתה במשטר החדש בתימן, ובמקביל ביצע הפיכת חצר במרס 1964 בשל תמיכת המלך סעוד ביישוב המשבר ובסיומו. בעקבות ההפיכה התמנה פייצל בנובמבר 1964 למלך, והכריז כי "יהפוך את תימן לקברו של עבד אל-נאצר".⁸

במחצית הראשונה של 1965 התגברה הלחימה נגד הכוחות

בשנים 1964-1965 נעשו ניסיונות למיתון המתיחות בין מצרים וערב הסעודית, שהגיעו לשיאם בפסגת ג'דה באוגוסט 1965 שהתקיימה בין נאצר למלך פייצל. ההסכם לא החזיק מעמד ימים רבים

המצריים בתימן, כשהיא מלווה גם במאמצים מדיניים בהם נטלו חלק גם איראן ופקיסטאן בסיוע לערב הסעודית. שר החוץ האיראני אף אמר: "אם נאצר יוציא את כוחותיו מתימן – הוא יפעיל אותם במקום אחר, ולכן אסור לנו לאפשר לנאצר לעשות זאת. עדיף שהם יישארו שם, מפוצלים".

הסעודים ראו באישורו של נאצר להסכם ג'דה סימן לחולשה, ולכן חידשו את הלחימה. גם ברוח שפורסם על-ידי הסייאיאי ב-19 במאי 1966 נקבע כי התמשכות המלחמה בתימן מגבירה את הקשיים הכלכליים במצרים, והפעלת האופוזיציה יכולה להביא לנפילת המשטר בה. בפברואר 1967 אף קבעה הסוכנות כי המלך פייצל מעוניין בכך שהיחסים בין ארצות-הברית ומצרים יישארו מתוחים.⁹ על אף שנאצר החליט להחזיר את הכוחות המצריים מתימן לאחר שהמשטר הרפובליקני בה התייצב, התעקש המלך פייצל להתייש כוחות אלה ולקעקע את הרעיון שנאצר הוא מנהיג האומה הערבית. הוא פעל לקדם את רעיון הברית האסלאמית שכללה את ערבי הסעודית, טורקיה, איראן, פקיסטאן, מרוקו וירדן – מדינות שנמצאו במעגל השפעה של האינטרסים האמריקניים באזור. ברית זו קיבלה

נשיא מצרים גמאל עבד אל נאצר ליד נסיך הכתר האמאם מוחמד אל-בדר מצפון תימן, פברואר 1958. נאצר אף איים בנאום פומבי כי מצרים תמשיך להפציץ מטרות בשטח ערב־הסעודית, אם זו לא תפסיק את סיועה למלוכנים

המלך מתאר במכתב את פגישותיו עם נשיא מצרים במהלך 1964, בוועידת הפסגה הערבית ובוועידת המדינות הבלתי מזדהות שנערכו במצרים, ואת ההסכמים שהושגו בהן בין שתי המדינות שנועדו לפתור את כל הבעיות שביחסיהן, ובכלל זה פתרון המשבר בתימן, הסגת הכוחות המצריים ממנה והפסקת התעמולה נגד הממלכה. דבר מכל אלה לא התממש.

בהמשך עוסק המכתב במצרים, במדיניותה בנוגע לאזור ובאיומיה, כלומר במעורבותה במלחמה בתימן. לטענת המלך, מצרים לא מימשה אף אחת מההסכמות שהושגו בין שני הצדדים, והמשיכה בהאשמותיה כלפי ערב־הסעודית, ארצות־הברית וישראל. למרות כל מאמצי הממלכה והצעותיה להביא לפתרון המשבר, המשיכה מצרים להעמיק את מעורבותה הצבאית בתימן ובענייניה הפנימיים. זאת על אף שכוהה נחלש בשל האברות הרבות שנגרמו לכוחותיה – כ־15,000 חיילים מצרים, וכ־100 אלף תימנים הרוגים משני המחנות – המלוכנים והמורדים. המלך הדגיש לנשיא האמריקני כי גם הסכם ג'דה שנחתם בינו לבין הנשיא נאצר באוגוסט 1965, שבו הושגו הסכמות בין שני הצדדים כדי להביא לפתרון המשבר, לא יושם כלל וכלל.

בשל הקשרים ההדוקים והממושכים בין ארצות־הברית ובין ערב־הסעודית ומשפחת המלוכה שלה, ביקש המלך לדעת מה עמדת

נועד פרסום המסמך בעיתוי הזה עליידי צאלה להביך את ערב־הסעודית, שעמה הסתכסך לאחרונה, ולפגוע ביחסיה עם מצרים על רקע תוכנו.

עד עתה לא הייתה כל התייחסות למסמך הזה – אישור או הכחשה – מצד גורם אמריקני. כמו כן לא הייתה כל התייחסות למסמך זה מצד גורמים רשמיים בערב־הסעודית. עם זאת, כל הכותבים העוסקים בנושא – ובהם גורמים הקשורים אליו ממצרים, מסוריה, מתימן וכן פלסטינים וכורדים – מתייחסים אל המכתב כאל עובדה קיימת וכאל מסמך אמיתי, ואינם מעלים כל חשד שמדובר במעשה הונאה או זיוף. חלקם אף מציגים אותו כמעשה בגידה של ערב־הסעודית באחותיה הערביות מצרים וסוריה.

המכתב בן שבעת העמודים נושא את התאריך 27 בדצמבר 1966 (ואת התאריך המוסלמי 15 ברמדאן, 1386), ופותח בהבעת תודה לנשיא האמריקני על התעניינותו בנקודת המבט הסעודית בדבר הפעילות המצרית המסוכנת באזור בכלל, ובתימן בפרט, כפי שהוצגה בפניו בעת ביקור המלך בארצות־הברית במאי אותה שנה (כך במקור, הכוונה ליוני). זו כוללת בין השאר את תמיכתה של מצרים במורדים בתימן, תעמולתה נגד ארצות־הברית והממלכה הסעודית, ומאמציה הממושכים להפיל את המשטר בערב־הסעודית.

תעלת סואץ. הדבר שהביא לתוקפנות המשולשת" על מצרים - מלחמת סיני

כמו כן נכתב שידוע להם על איומיו של נאצר לתקוף יעדים בערב הסעודית, והם הביעו שוב את תקוותם שלא תהיה התנגשות צבאית בין שני הצדדים. בעקבות הפצצות של מטוסים מצריים על נג'ראן ב-27 בינואר 1967, פנו האמריקנים למצרים והביעו את דאגתם מפני הישנות מקרים כאלה בהמשך, וציינו שהרבר עלול לפגוע ביחסי ארצות-הברית-מצרים.

מסמך נוסף מ-31 בינואר 1967 הראה כי הסעודים דרשו מארצות-הברית לממש את ההבטחות שהובטחו להם לשמירה על ביטחונם. נראה כי האמריקנים לא ששו להתערב צבאית בסוגיה, והעדיפו להמשיך במאמצים מדיניים ודיפלומטיים, כפי שעשו עד לאותו שלב, בעיקר כדי למנוע פריצת מעשי איבה בין הצדדים, וכדי להביא לרגיעה במצב.

מאמצי פייצל מול האמריקנים

בספרו **ההתפוצצות 1967** ציין העיתונאי המצרי מוחמד חסנין היכל, שהיה מקורבו של נאצר, כי האיום המצרי על הממלכה הסעודית וההידרדרות במצב בתימן לאחר כישלון הסכם ג'דה, היו הנושאים העיקריים שנדונו בפגישתו של פייצל עם ג'ונסון. הפגישה התרחשה בעת ביקורו הרשמי בארצות-הברית ב-21 ביוני 1966. כמו כן ציין כי בהודעה שהתפרסמה לאחר הפגישה צוין כי הנשיא התחייב בפני המלך שערכי-הסעודית יכולה לסמוך על ידירותה של ארצות-הברית בהקשר זה.¹⁷

עוד ציין היכל, כי בסוף 1966 התגבשה קבוצת אישים בכירים בממשל

ארצות-הברית ביחס לכלל זה, ובמיוחד באשר להגנה על כיסא המלוכה הסעודי מפני סכנה זו (המצרית), הבאה לידי ביטוי בנוכחות הצבא המצרי על גבול הממלכה, ושידורי התעמולה המושמעים נגדה.

המסר העיקרי שאותו ביקש המלך להעביר לנשיא ארצות-הברית היה: "מכל מה שהוצג לכבודו עולה כי מצרים היא האויב הגדול ביותר של כולנו, והיא מסייעת לאויבינו צבאית ותקשורתית. עוד לפני שתגיע שנת 1970, כיסא המלוכה והאינטרסים הסעודיים לא יהיו קיימים יותר". לפיכך אמר המלך שכדי להתמודד עם האיום הזה הוא מציג בפניו את הצעות המומחים והיועצים (כולל האמריקנים) בממלכה:

1. ארצות-הברית תסייע לישראל לבצע מתקפת בזק על מצרים, ותכבוש את האזורים החיוניים ביותר בה, כך שהיא תיאלץ לא רק להסיג את כוחותיה מתימן, אלא תהיה גם עסוקה בלחימה נגד ישראל במשך תקופה ארוכה.

2. סוריה תהיה השנייה שלא תתחמק מהתקפה זו, תוך לקיחת חלק מאדמתה כדי שהרבר יעסיק אותה, ושלא תנסה למלא את החלל בלאומיות הערבית שתיווצר לאחר נפילת מצרים.

3. ההשתלטות על רצועת עזה, הנמצאת תחת שלטון מצרי, וגם על הגדה המערבית של ירדן, חשובה ביותר. כך לפלסטינים לא יהיו כל שאיפות בשום שטח הנמצא תחת שלטון ערבי, שיאפשרו להם לאחר מכן לפעול, או שינוצלו על-ידי מדינה ערבית כלשהי בתואנה של שחרור פלסטין.

4. יש לחזק את מוצטפא אל-ברזאני (מנהיג הכורדים בעיראק) כדי שיוכל להקים ממשלה כורדית בצפון עיראק, שמשמיתה תהיה להעסיק כל שלטון ערבי שיקרא לאחדות ערבית מצפון לממלכה הסעודית בשטח עיראק - בין שבהווה ובין שבעתיד. על-פי הכתוב במכתב, החלה ערכי-הסעודית כבר מ-1965 לספק לברזאני כסף ואמצעי-לחימה מתוך עיראק, ודרך תורכיה ואיראן.

המכתב הסתיים באמירה שערכי-הסעודית וארצות-הברית הן אלה שיבטיחו את האינטרסים המשותפים שלהן ואת גורלן, ויחליטו אם ליישם המלצות אלה או לא.

הראייה האמריקנית את המצב

מסמכים אמריקניים רשמיים מתקופת ממשל הנשיא ג'ונסון תיארו את תמונת המצב באשר לסכסוך המצרי-סעודי על רקע המלחמה בתימן, ואת המדיניות האמריקנית מול סוגיה זו. כך לדוגמה נטען בהערכת המודיעין הלאומית האמריקנית מ-8 בדצמבר 1966 כי הסכסוך שולט לחלוטין על מדיניות החוץ הסעודית, וכי המלך פייצל מצפה שארצות-הברית תגן עליו מפני האיום המצרי. הוא משוכנע שהמצרים מבקשים להשתלט גם על ערן ודרום ערב (דרום תימן), וכי נאצר מתכוון להחליף את הבריטים באזור ובמפרץ עם עזיבתם אותו ב-1968.¹⁵

ממסמך של מחלקת המדינה מ-4 בינואר 1967 ניתן ללמוד כי ב-27 בדצמבר 1966 חגו מטוסים מצריים מעל ארמת ערכי-הסעודית, באזור העיר נג'ראן שמצפון לגבול המשותף שלה עם תימן, בבחינת מטס אזהרה לסעודים. על רקע זה חיזקו האמריקנים את ידי המלך, ובמיוחד את מדיניותו להימנע מהחרפת המשבר, בניגוד למה שלחצו עליו יועציו לעשות.¹⁶ במסמך אחר של מחלקת המדינה לשגרירות בג'דה, מ-20 בינואר 1967, נכתב שהאמריקנים מכירים בכך שחלה החמרה במצב, ושהעומת בין שתי המדינות הפך להיות לעימות בין נאצר לפייצל.

ששת הימים, אמר בתגובה למסע ההתקפות וההשמצות של המשטר הסעודי על תבוסת מצרים במלחמה: "מיום תחילת התוקפנות ועד עתה תוקפת אותנו ערביהסעודית בעיתוניה ובאמצעי השידור שלה. לו מצרים הייתה תוקפת את ערביהסעודית, כל העולם היה אומר שעבר אל-נאצר החל בסכסוך וכי הוא זה שתוקף את המלך פייצל. מזה כחודש וחצי מאז תחילת המלחמה, תוקפת אותנו התקשורת הסעודית, בעיתונים ובאמצעי השידור, ושמחה לאידנו, ולמרות זאת אני אומר שמילאנו את חובתנו והאנשים תמיד ביצעו את חובתם, ולא ברחו משדה הקרב. העובדה שהובסנו במערכה אינה בושה. אם היינו בורחים משדה הקרב זה היה דבר מביש".²⁰

סיכום

תוצאות מלחמת ששת הימים הביאו להישגים צבאיים ומדיניים לא רק לישראל. גם הסעודים הצליחו להשיג בעקבותיה את מה שרצו כל הזמן: הסרת האיום המצרי מעליהם, והוצאת הכוחות המצריים מתימן. גורמים מצריים שונים מאמינים שהייתה זו מזימה משולבת אמריקנית-סעודית, שכנראה גם ישראל הייתה מעורבת בה, וזו באה לידי ביטוי במכתב שנשלח כנראה מהמלך פייצל לנשיא ג'ונסון כחצי שנה לפני פרוץ המלחמה.

אמנם אין אימות רשמי של ארצות-הברית או של ערביהסעודית

צילום: לע"מ

המלך הדגיש לנשיא האמריקני כי גם הסכם ג'דה שנחתם בינו לבין הנשיא נאצר באוגוסט 1965, שבו הושגו הסכמות בין שני הצדדים כדי להביא לפתרון המשבר, לא יושם כלל וכלל

לקיומו של המכתב, אך מערכות היחסים באזור ששררו אז בין מצרים לישראל, בינה לבין ערביהסעודית, וכנראה גם בין ערביהסעודית לישראל, עשויות להוות בסיס אמין לאפשרות כזאת. בכל מקרה, הניצחון הישראלי במלחמת ששת הימים על מדינות ערב הגובלות בה, בעיקר על מצרים – שאותן צפה המכתב הזה – הציל גם את כיסא המלוכה הסעודי, ומימש את מה שהסעודים ייחלו לו.

כך הצטלבו כבר אז אינטרסים ישראליים עם אינטרסים סעודיים – גם אם ישראל לא הייתה בסוד המגעים בין ערביהסעודית לארצות-הברית בתקופה שלפני מלחמת ששת הימים.

כיום איראן מחליפה את מצרים כאיום על ישראל, על ערביהסעודית ועל משפחת המלוכה שלה. ניתן רק לנחש – עליפי פרסומים בכלי התקשורת השונים – מה קורה ביחסים בין שתי המדינות לנוכח האיום הנשקף מאיראן על שתיהן, כשברקע הפעם קיים גם ההיבט הגרעיני האיראני.

במאי השנה פורסם מסמך 12 הדרישות של ארצות-הברית מאיראן, בנאומו של מזכיר המדינה האמריקני החדש, מייקל פומפאו.²¹ ייתכן שגם הפעם בית המלוכה הסעודי משמש מליץ יושר על ישראל אצל הממשל האמריקני, מתוך האינטרסים שלו.

העצרות למאמר הזה מתפרסמות בסוף הגיליון.

האמריקני, שהחליטה להיפטר מנאצר ולתת לישראל יד חופשית לפעול, או כפי שאמר אמריקני בכיר לנאצר: "להתיר את הרצועה לישראל". עם הקבוצה הזאת נמנו בין השאר הנשיא ג'ונסון, יועצו לביטחון לאומי וולטר רוסטו, ראש הסייאי-איי ריצ'רד הלמס ובכיר בסייאי-איי, ג'יימס אנגלטון, שהיה אחראי על קשרי המודיעין עם ישראל. הבכירים בממשל האמריקני שיתפו את ההנהגה הישראלית בנוגע למדיניות הזאת, והדבר הוביל בסופו של דבר, על פי היכל, למלחמה ביוני 1967.¹⁸

בספרו שנה של משברים התייחס היכל לפגישה חשאית שנערכה ב-29 במאי 1967 בלונדון, בין פייצל ובין הלמס. בפגישה נכח גם כמאל אדהם, שהיה יועצו האישי של המלך ועמד בראש המודיעין הסעודי. לדבריו, היוזמה לפגישה זו באה מצד הנשיא ג'ונסון, כשכבר היה ברור שהמלחמה בפתח. היכל סיפר כי ב-1985 נפגש עם אדהם בלונדון, שאל אותו בנוגע לאותה פגישה, וביקש לרעת אם המלך ידע על ההכנות של ארצות-הברית וישראל נגד מצרים. אדהם השיב לו באופן עקיף, כי מאחר שנאצר היה בעימות גלוי וקשה מול ערביהסעודית, נאלץ המלך למלא אחר אחריותו כלפי הממלכה וכלפי משפחתו וביטחונם, ולפעול בכל דרך כדי להגן על האינטרסים שלהם. מכיוון שהאיום הגדול ביותר על ערביהסעודית באותה עת היה נאצר – הצליח פייצל למלא את חובתו וניצח אותו בעימות זה.¹⁹

גם נאצר התלונן על חלקה של ערביהסעודית בתבוסה שספגה מצרים במלחמה. בנאום שנשא ב-23 ביולי 1967, זמן קצר לאחר מלחמת

